

ISKUŠENJE STANKE

PREMIJERE

MEĐUNARODNA
SCENA

ONI KOJI
DOLAZE...

AKTUALNOSTI

DRUGA
STRANA

VOX
HISTRIONIS

IZ POVIJESTI

TEORIJA

NOVE KNJIGE

DRAME

Tišine, šutnje, zastoji, prekidi jezika-govora u stankama, u različitim funkcijama i značenjima predstavljaju zaseban “jezik” drame, predstave i glume – neverbalni jezik u jeziku drame.

Mikrosvijet predstave nalikuje imaginaciji o stvaranju Svijeta koji prema mnogim predajama počinje tišinom, a završava šutnjom. Zadnje Hamletove riječi prije umiranja, prije nego što će upasti u vječnu “stanku”, glase: “A drugo sve nek šutnja prekrije”. Stanka je okvir, nijema pozornica prije, poslije ili između riječi na kojoj se prepleću i proturječe tišina i šutnja u napetosti, dramatičnosti, kada prije dramskog udara, dramatičnog događaja, sve zanijemi u tišini i šutnji. Tako u monologu prvoga glumca u *Hamletu* u krvavom okršaju Pira i Prijama čujemo tri važne riječi koje obavijaju tragični događaj: stanka, tišina i šutnja.

No, kao što se često vidi, pred oluju
Na nebu je tišina, oblak mirno stoji,
Smioni vjetri šute, a zemaljski krug
Ko smrt je tih, kadli najednom strašan grom
Nebesa raspori; baš tako, nakon stanke
Bijes probuđeni Pira pokrene na djelo:
I nikad nisu Kiklopovi malji pali
Na Marsov oklop iskovan da vječno traje
Sa manje sućuti no Pirov krvav mač
Na Prijama sad pade.

I nije čudno da je ovaj tragični okršaj iskušavan upravo glumčevom interpretacijom u kojoj stanka biva čujnija i izrazitija nego kada se čita i providnija kad se čuje. Zato Hamlet ispraćajući glumce prije sutrašnje predstave *Gonzagino umorstvo* koju će gledati kaže: “Sutra ćemo slušati predstavu.”

Stanka (pauza) je sveprisutna: u radu, radnji, disanju, jeziku, pismu, govoru, gramatici, u njezinim nečujnim znakovima: točkama, dvotočju, točkama između riječi, crticama, ili u onim trima točkama koje su nekada u literaturi zamjenjivale psovku ili prostu riječ. Stanke u ritmu, različita trajanja: mini stanke, stanke, cezure,

TIŠINE, ŠUTNJE...

kratke, dulje, dugačke stanke, "dah stanke", "čik pauze", velike i male stanke. Znakovita je ona velika stanka između činova kada se prekida predstava da bi se publika odmorila i predahnula – kazališna konvencija – praćena konvencionalnim aplauzom, kada se nastavlja druga vrsta predstave – stvarne životne predstave; socijeteatar u žamoru i gunguli publike sa svojim društvenim maskama u foajeu, jer vidjeti predstavu neminovno znači i biti viđen u pauzi i vidjeti druge i u drugima se ogleđati izvodeći svojevrsnu pantomimu ljubaznosti, osmijeha, pozdrava, razdraganosti, mrzovolje, neprijateljstva, čak i međuljudskih "vritnjaka" uvaženih kulturnjaka-uglednika, što se ponekad događa. A čuju se i isprekidani dijalozi sa stankama kao da ih je sam Ionesco pisao.

PREMIJERE

MEĐUNARODNA
SCENA

ONI KOJI

O, i vi ste večeras ovdje!...

... Tako mi je drago da vas vidim...

AKTUALNOSTI

Da, da... evo... dugo se nismo vidjeli...

... Toliko je vremena prošlo...

DRUGA
STRANA

... Baš mi je mi!... Da, muž mi je ovdje, a vaš?...

... Nedostajali ste nam...

VOX
HISTRIONIS

... O, vaš mali je narastao...

... A kako vaši mališani?

... Vrijeme čini svoje...

TEORIJA

... Moramo se svakako vidjeti... Neizostavno...

DRAME

I sam se često nalazim u višestrukoj ulozi: glumca koji iskušava život u scenskoj pauzi, gledatelja koji razlikuje "mrtve" od "živih" stanki glumaca na sceni, "umjetničkih" pauza od neznanja teksta.

Često se nakon velike pauze između činova predstave i sam nalazim među publikom u foajeu sa svojom socijalgumom, društvenom pantomimom, stankama i klišejima u ioneskovskom komuniciranju.

Stanke na sceni često znaju biti važnije i "rječitije" od riječi.

U njima "vidimo" tišinu i "slušamo" glumčevu kretnju.

Veliki glumci u mojemu sjećanju nisu bili samo majstori govora, nego i majstori šutnje, u stankama kada se sudbina neminovno svali na njihova dramska lica kad riječ zašuti, kad je riječ preslaba da izrazi težinu usuda ili kad se stanka uplete u trivijalne, banalne dija-

loge, zbog kvara i nesporazuma u komunikaciji među dramskim likovima, kad ono o čemu ne možemo govoriti, o tome treba – "šutjeti", kako kaže Wittgestein, kada se u dramama oglašuje velika tišina svijeta, praznina, ništavilo. U takvim i sličnim dramskim situacijama, velikim glumcima, budući da im je "oduzeta" riječ, da su ostali bez riječi, ostalo je samo ono što je čovjeku najprisnije, najelementarnije – njegovo vlastito tijelo. I dok se redatelj u dugotrajnim stankama predstave služi i manipulira različitim sredstvima glazbom, zvukom, svjetlom, scenskom radnjom, glumac biva zarobljen svojim vlastitim tijelom, koje je ujedno njegova sloboda i moć izražavanja. I tada u zgrčenom, sklupčanom ili ukočenom, skamenjenom tijelu "čujemo" sablasnu tišinu ne samo scenskog prostora nego i svijeta izvan scene. Kada Helene Weigel kao Mutter Courage razvaljenih, razjapljenih usta kao ranjena životinja krikne nad svojim mrtvim, ubijenim djetetom, a da krik uopće ne čujemo, tada nam se čini da čujemo nečujni krik tišine...

S druge strane, postoje veliki glumci koji u stankama bez riječi umiju razigrati svoje tijelo do nevjerojatne virtuoznosti, kršeći uobičajene granice između drame i plesne umjetnosti ili takve tjelesne ekvilibristike pa pomišljamo kako ni cirkus nije toliko udaljen od teatra kako nam se često čini.

Ono što uočavamo kod velikih glumaca tragične vokacije, to je njihov dramski mir, tragični mir prije tragičnog događaja, kada im tijelo miruje nepomično u tobožnjoj opuštenosti kao da njime upisuju privremeno odgađanje, usporavanje tragedije, izražavajući istodobno dramsku napetost koja se širi i prenosi u neodređenoj slutnji na druge i na publiku; nevjerojatna koncentracija koja magnetski priziva zajedničku sukonzentraciju. Jer je udes, nesreća, zla kob, su-kob zajednička. U tome vidim i njihovu etičnost, jer nas radeći za dobro predstave, šuteći u tišini duge stanke, upozoravaju na sukob, na zajedničko neminovno zlo koje će nas zadesiti, da bi Edip na kraju paradoksalnog Udesa tragičnog ironično rekao: "Sve je dobro..."

Zanimljivo je da u dramama Čehova, Becketta, Ionesca i njihovim dramskim parafrazama, u takozvanoj fragmentiranoj drami možemo uočiti pri prvom čitanju

mnoštvo stanki koje autori izrijeком upisuju u svoje drame, drame-komedije, antidrame, groteskne tragedije, apsurdne drame. To progresivno umnažanje stanki usred rečenice, prije i iza pojedine riječi, govori nam o važnosti stanke, o značenju stanki o kojima možemo tek naknadno spekulirati, budući da one u tekstovima svojim golim znakom ništa ne znače izrijeком, ništa ne objašnjavajući, one su kao neka tajna, kao i kod velikih glumaca koji nose tajnu uočljivu upravo u stankama.

Igrajući svojedobno Nagga u Beckettovu *Svršetku igre* u kratkoj sceni s Nell (Marija Kohn) izbrojio sam četrdeset Beckettovih stanki, a u Hamovu zadnjem monologu na stranici i pol teksta ima oko trideset stanki. U Ionescovim jezičnim logorejama ima također mnoštvo stanki, da bi se jezik-govor raspao na slogove, zvukove i na kraju šutnju.

U mnogim dramama susreo sam se sa stankama – njihovom tišinom i šutnjom iskušavajući sebe-glumca, moć i nemoć riječi, primjećujući da nakon podulje stanke, riječi i rečenice zvuče i znače drugačije: dramske rečenice postaju komične, apsurdne apsurdnije, stanaka umanjuje ili uvećava riječ, ozbiljnu riječ pretvara u smiješnu, tragičnu u grotesknu, autorske stanke svojom umnoženom količinom donose dijalektički kvalitet, odnosno “kvaritet” vladavine govora potkopavajući jezik, kao da vrše jezičnu subverziju, autodestrukciju literature nad kazalištem, jer koliko god one bivaju sastavnim dijelom dramskog pisma, one su i scenske, potencionalne redateljske upute koje otvaraju prostor za ono što je autonomno u kazalištu, a to je igra koja se ne pokriva literaturom, tekstom. Tome u prilog govore i neki naslovi drame: *Svršetak igre*, *Čin bez riječi* – ili predstava koja se zove *Tišina*, prizivanje na nijemu igru, asocijacije na Čaplinijadu, Bastera Kitona, Artaudova simpatija za nijemu igru braće Marks...

Podsjećam na fenomen radiodrame, radioigre, koja je u jezično-govornom srodstvu s kazališnom dramom, na praškoga profesora Bezdičeka i njegovu definiciju radijskog medija: “Materijal radija je čujno, ali i negacija čujnog, to jest tišina.”

Na tom je temelju najznačajnija osoba zagrebačke radiodrame Zvonimir Bajsić, radiodramski autor, reda-

telj i eksperimentator, utemeljio svoju radiodramsku poetiku. Pozivao se na tišinu koja prethodi riječi, koja se rađa iz tišine da se “vidi” tišina, da bi uveličala riječ u skromnosti, jer: “Tišina je skromnost.” Utopijski je zamišljao eksperimentalni radijski program budućnosti: život reduciran na krajnu čistoću nasuprot zagađenom eteru, svemiru, svijetu, idejama, brbljanjima, revolucijama, komunikaciji i govornim organima...

Suvremena “ekstaza komunikacije i opscenost informacije” (Jean Baudrillard) sarkastično i “čujno” je opovrgla Bajsićev medijski utopijski projekt tišine. Medijska buka utišala je tišinu. Multimedijaska “ekstaza” komunikacije uselila se u mnoge stanke i kazališne predstave, zamijenila je tišinu i šutnju “čujnom” – zagušujućom bukom... Stanaka, tišina, šutnja, riječ i glumac u ovom novom vremenu multimedijске ekstaze nalaze se pred novim iskušenjima.

Nostalgično se sjećam duge stanke na samom početku predstave *Ljubav četvorice pukovnika* P. Ustinova u Zagrebačkom dramskom kazalištu prije pola stoljeća... Suprotno Ivanovu Evandelju: “U početku bijaše Riječ, i Riječ bijaše kod Boga – i Riječ bijaše Bog”, u toj našoj predstavi u početku bijaše duga šutnja i tišina.

Desetominutna stanaka... Četvorica pukovnika (Sven Lasta, Duka Tadić, Zvonimir Rogoz, Pero Kvrđić) – predstavnicima svijeta sjede za dugim stolom i šute, šute i šute u tišini... Nismo glumili, nismo ništa radili, pokušali smo samo biti prisutni u odsutnosti riječi.

Zanimljiva je bila reakcija publike. U početku su nepeto slušali šutnju... onda su se počeli meškolljiti, tiho žamoriti... čuo se i poneki glas iz gledališta: “Što je ovo?... Hajde, počnite... progovorite... glumite već jednom...” Potom začuđujuća iznenadna tišina pa pokoji prigušen smijeh... pridružili su mu se i drugi... pa onda glasan smijeh cijeloga gledališta... i u desetoj minuti buran aplauz...

Eto, stanaka je dobila aplauz na otvorenoj sceni.

